

Joanna BIAŁYNICKA-BIRULA*

Przepływy dzieł sztuki między Polską a krajami Unii Europejskiej

Wprowadzenie

Artykuł w zamyśle autorki ma charakter poznawczy, a jego celem jest prezentacja wyników analizy eksportu i importu dzieł sztuki w Polsce w układzie czasowo-przestrzennym. Analizą zostało objętych „15” krajów Wspólnot Europejskich w latach 1992-2004. Bazą źródłową przeprowadzanych analiz są dane publikowane w rocznikach statystycznych handlu zagranicznego GUS. Wśród celów szczegółowych należy wymienić: przeprowadzenie analizy dynamicznej wartości eksportu i importu dzieł sztuki, identyfikację europejskich kierunków eksportu i importu dzieł sztuki oraz określenie udziału sektora prywatnego w eksporcie i imporcie rozważanych obiektów. Biorąc pod uwagę wymienione wyżej cele artykułu, zostały sformułowane następujące tezy:

- eksport i import dzieł sztuki w Polsce charakteryzuje się dużą dynamiką zmian wartości, podobnie jak rynek aukcyjny dzieł sztuki w Polsce¹,
- państwa Wspólnoty Europejskiej posiadają znaczny udział w wymianie dzieł sztuki z Polską ze względu na geograficzną i kulturową bliskość,
- największe wartości przepływów dotyczą państw UE o dobrze rozwiniętych rynkach dzieł sztuki, które koncentrując handel są powiązane eksportowo-importowo z rynkami zagranicznymi,
- ze względu na specyficzny charakter dzieł sztuki jako przedmiotów wymiany, udział sektora prywatnego w handlu zagranicznym tymi obiektami jest znaczny.

Rozważania zawarte w artykule będą się koncentrować wokół trzech kwestii, które w konsekwencji określają strukturę artykułu. W pierwszej części zostaną omówione wartości eksportu i importu dzieł sztuki w układzie dynamicznym, z uwzględnieniem udziału „15” państw Unii Europejskiej w ogólnym eksporcie i imporcie dzieł sztuki oraz relacji między wielkością wywozu i przywozu tych obiektów w poszczególnych latach. Następnie przedyskutowane zostaną kierunki eksportu i importu dzieł sztuki w ramach Wspólnoty oraz udział wybranych

* Autorka jest pracownikiem Katedry Analizy Rynku i Badań Marketingowych Akademii Ekonomicznej w Krakowie. Artykuł wpłynął do redakcji w grudniu 2006 r.

¹ Na temat rynku dzieł sztuki w Polsce zob. szerzej: [Białynicka-Birula, 2006 s. 37-51].

państw członkowskich w wymianie omawianych obiektów z Polską. W końcowej części artykułu zostanie podjęta kwestia udziału sektora prywatnego w eksporcie i imporcie dzieł sztuki w Polsce. Warto odnotować, że analizie będą podlegały przepływy dzieł sztuki spełniające wymogi prawne i ujęte w oficjalnych statystykach handlu zagranicznego. Należy jednak zdawać sobie sprawę z istnienia nielegalnego handlu dziełami sztuki, który stanowi odrębny i niezwykle ważny problem w skali międzynarodowej [Krochmal, 2006].

Prawno-ekonomiczne aspekty międzynarodowej wymiany dzieł sztuki

W Polsce zasady wywozu zabytków poza granice państwa zostały sformułowane w „Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” z 2003 r. [*Ustawa o ochronie zabytków...*]. Zgodnie z literą ustawy „zabytki mogą być wywożone za granicę na stałe, jeżeli ich wywóz nie spowoduje uszczerbku dla dziedzictwa kulturowego” [*Ustawa o ochronie zabytków...*, art. 51]. Wywóz zabytków poza granice państwa polskiego może nastąpić na podstawie pozwolenia wydawanego przez upoważnione organy². Warto odnotować, że poprzednia ustawa z 1962 r. zakazywała wywozu dóbr kultury za granicę, dopuszczając kilka wyjątków w tym względzie³.

Z chwilą włączenia Polski w struktury Wspólnoty Europejskiej w 2004 r., oprócz ustawodawstwa polskiego zaczęły również obowiązywać regulacje prawne Unii w zakresie ochrony narodowych dóbr kultury. Przepisy, o których mowa dotyczą dwóch zagadnień, po pierwsze zasad przepływu dzieł sztuki między państwami członkowskimi Wspólnoty, po drugie zaś – wywozu dóbr kultury poza jej obszar celny. Biorąc pod uwagę pierwszy aspekt rozważań należy odnotować, że mamy tu do czynienia z dwiema przeciwstawnymi tendencjami. Z jednej strony istnienie jednolitego rynku europejskiego zapewnia swobodny przepływ dóbr między państwami członkowskimi. Z drugiej zaś, ochrona dziedzictwa kulturowego narodów wchodzących w skład Wspólnoty wymaga stworzenia barier, uniemożliwiających ich wywóz poza granice i zapewniających pozostanie dóbr kultury na terenie poszczególnych państw. Stąd też nadano dziełom sztuki specjalny status, wyłączający je z całkowitej swobody przepływu w ramach Jednolitego Rynku. Kraje członkowskie Unii Europejskiej posiadają możliwość wprowadzania ograniczeń importowych, eksportowych oraz tranzytowych w celu ochrony narodowych dóbr kultury⁴. Należy zwrócić uwagę, że koncepcja taka stanowi ograniczenie zasady swobodnego przepływu towarów w ramach wspólnego rynku. Kraje członkowskie zgodnie z zapisami zawartymi w Traktacie Rzymskim z 1957 r. stosują własne regulacje prawne

² Więcej na temat pozwoleń na wywóz zabytków poza granice Polski zob. w pracy: [Białynicka-Birula, 2004a]; Zob. też: [Rozporządzenie Ministra Kultury...].

³ Zob. szerzej: [Ustawa o ochronie dóbr kultury...].

⁴ Ograniczenia tego rodzaju mogą być również wprowadzane, jeśli wymagają tego względy moralności publicznej, porządku i bezpieczeństwa publicznego, ochrony zdrowia i życia ludzi, ochrony zwierząt i roślin, ochrony własności przemysłowej lub handlowej.

ograniczające wywóz dóbr kultury poza granice. Każde państwo może określić zakres dóbr podlegających ochronie, określić instrumenty tej ochrony oraz sankcje za naruszenie obowiązujących przepisów⁵. Podstawowymi instrumentami z zakresu polityki celnej jest wprowadzenie całkowitego zakazu eksportu dzieł sztuki lub konieczność uzyskania właściwego pozwolenia eksportowego⁶.

Drugi aspekt ochrony dóbr kultury we Wspólnocie dotyczy zapewnienia jednolitej kontroli wywozu dóbr kultury na zewnętrznych granicach Jednolitego Rynku. Wspólnota Europejska przyjmując założenie, że wywóz dzieł sztuki zubaża nie tylko poszczególne państwa członkowskie, ale Wspólnotę jako całość, podjęła środki prawne w celu ich ochrony. Kwestia ochrony dzieł sztuki przed ich wywozem poza granice Wspólnoty Europejskiej została uregulowana w Rozporządzeniu Rady (EWG) Nr 3911/92 z dnia 9 grudnia 1992 r.⁷ Podstawowym instrumentem kontroli eksportu jest wymóg uzyskania pozwolenia na wywóz dóbr kultury poza obszar celny Wspólnoty. Rozporządzenie szczegółowo określa kategorie przedmiotów objętych ochroną, pozwalając równocześnie na definiowanie przez państwa członkowskie narodowych dóbr kultury⁸. Rozporządzenie ustala ponadto zasady współpracy między Komisją a stosownymi jednostkami administracyjnymi odpowiedzialnymi za ochronę dóbr kultury w poszczególnych państwach członkowskich.

Odrębnym zagadnieniem, związanym z wywozem dóbr kultury, jest ustanowienie instytucji restytucji nielegalnie wywiezionych dóbr kultury do kraju ich pochodzenia. Kwestia zwrotu dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z terytoriów państw członkowskich Wspólnoty Europejskiej została uregulowana w Dyrektywie Komisji 93/7/EEC z 15 marca 1993 r. (ang. *Council Directive on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State*) oraz uzupełniającej ją Dyrektywie Komisji 2001/38/EC z 5 czerwca 2001 r.⁹ Ich celem jest zapewnienie zwrotu dóbr kultury uznanych za skarby narodowe i posiadających wartość artystyczną, historyczną i archeologiczną¹⁰.

⁵ Szerzej na temat zakresu dóbr podlegających prawnej ochronie przed wywozem zob. [Białynicka-Birula, 2004a], [Białynicka-Birula, 2005b, s. 381-386], [Białynicka-Birula (w druku a)], [O'Keefe, Prott, 1998].

⁶ Szerzej odnośnie instrumentów stosowanych w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej zob: [Białynicka-Birula, 2004a], [Białynicka-Birula 2005b, s. 381-386], [Białynicka-Birula (w druku a)], [O'Keefe, Prott, 1998].

⁷ Council Regulation (EEC) No. 3911/92 of 9 December 1992 on the export of cultural goods, Official Journal L 395 of 31.12.1992. Aktami wykonawczymi do omawianego rozporządzenia są następujące dokumenty: Rozporządzenie Komisji (EWG) Nr 752/93, z dnia 30 marca 1993 r., Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1526/98, z dnia 16 lipca 1998 r., Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 656/2004 z dnia 7 kwietnia 2004 r.

⁸ Omówienie regulacji prawnych Wspólnoty Europejskiej oraz ustawodawstwa poszczególnych państw członkowskich w zakresie wywozu dóbr kultury można znaleźć w pracy: [Białynicka-Birula, 2004a].

⁹ Council Directive on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State, Official Journal L 74 of 27.03.1993; Council Directive 2001/38/EC of 5 June 2001, Official Journal L 187 of 10.07.2001.

¹⁰ Więcej informacji na temat instytucji restytucji można znaleźć w pracy: [Kowalski, 1993].

Ze względu na prawną ochronę dóbr kultury przed wywozem, dzieła sztuki są specyficznym przedmiotem wymiany międzynarodowej. Na wstępie należy zaznaczyć, że wielkość wywozu dzieł sztuki poza granice kraju oraz wielkość ich podaży na rynku krajowym jest uzależniona od ogólnej liczby dzieł znajdujących się na terytorium danego państwa. Mając na względzie liczbę dzieł stworzonych przez określonego twórcę należy stwierdzić, iż jest ona stała w odniesieniu do twórców nieżyjących. Przyjmując założenie o stałej liczbie dzieł poszczególnych artystów, można wysunąć wniosek o względnie stałej liczbie istniejących dzieł sztuki powstałych w minionych epokach. Liczba ta może ulec zmniejszeniu w wyniku zniszczenia podczas działań wojennych czy klęsk żywiołowych. W przypadku artystów żyjących współcześnie należy mieć na względzie możliwość powstania kolejnych prac artystycznych. Z ogólnej liczby dzieł sztuki, istniejących w danym momencie czasu na określonym terytorium, część jest oferowana do sprzedaży na rynku krajowym, stanowiąc wielkość podaży krajowej. Istnienie określonej liczby dzieł w sposób naturalny może ograniczać podaż, co istotnie różni rynek dzieł sztuki od rynków innych dóbr, których produkcja może wzrastać. Jednie część dzieł sztuki, pozostających na obszarze danego kraju może być przedmiotem wymiany zagranicznej w przypadku spełnienia określonych prawnie warunków. Dzieła sztuki spełniające kryteria wywozu poza granice kraju mogą, choć niekoniecznie, stanowić podaż na rynkach zagranicznych. Analogicznie importowane dzieła sztuki mogą uzupełniać podaż na rynku krajowym. Należy przy tym zwrócić uwagę, że odrębne zasady dotyczą dzieł sztuki czasowo wywożonych na wystawy zagraniczne, które następnie wracają do kraju.

Wywóz dzieł sztuki poza obszar celny danego kraju jest uzależniony od zakresu chronionych dóbr kultury, a także przyjętej polityki kontroli eksportu i stosowanych w jej ramach instrumentów. Ważnym instrumentem polityki interwencyjnej państwa w sferze obrotu dziełami sztuki jest polityka celna. Regulacje prawne dotyczące możliwości przywozu i wywozu dzieł sztuki z kraju wywierają niewątpliwy wpływ na rozmiary eksportu i importu, a także na wielkość oraz strukturę podaży na rynku krajowym. Wprowadzenie ceł na dzieła sztuki w znacznym stopniu może hamować proces ich „przepływu” między krajami. Instrument, o którym mowa był stosowany już w XVI wieku w Niderlandach, kiedy to w celu wyeliminowania importu dzieł i ograniczenia ich podaży na rynku wewnętrznym, na handel dziełami sztuki zezwalano tylko osobom należącym do cechu malarzy [Golka, 1991]. Innym przykładem interwencyjnej polityki celnej może być wprowadzenie przez Stany Zjednoczone w 1881 r. cła na dzieła sztuki sprowadzane z Europy. W konsekwencji spowodowało to liczne bankructwa galerii w XIX-wiecznych stolicach handlu sztuką – Paryżu i Monachium [Ciechanowiecki, 1997, s. 133].

Oprócz polityki celnej na wielkość wywozu dzieł sztuki za granicę wywiera wpływ polityka podatkowa państwa, obejmująca w swym zakresie takie instrumenty, jak np.: wprowadzenie możliwości regulowania podatków dziełami sztuki (Francja, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone), określenie poziomu stawek podatkowych (np. podatek importowy, VAT) lub wprowadzanie zwolnień z podatków (np. w odniesieniu do instytucji artystycznych, muzeów). We

Wspólnocie Europejskiej dzieła sztuki są traktowane, tak jak inne dobra i usługi i podlegają podatkowi VAT. Podatek VAT od dzieł sztuki, przedmiotów kolekcjonerskich i antyków został wprowadzony w Dyrektywie 94/5/EC i obowiązuje od 1995 r. Dzieła sztuki sprzedawane przez twórcę mieszkającego na terenie Unii do innych państw Unii są obciążane podatkiem VAT. Jeśli dzieło sztuki jest sprzedawane podmiotowi spoza Unii i jest eksportowane poza jej obszar podatku VAT nie nalicza się. Jeśli dzieło sztuki jest przedmiotem importu do Unii i nabywane przez podmiot Unii albo nabywane poza obszarem Unii, a następnie importowane VAT jest pobierany we Wspólnocie. Jeśli natomiast dzieła sztuki są importowane w celu dalszego eksportu, VAT nie jest naliczany. Obowiązujące ustawodawstwo we Wspólnocie zezwala państwom członkowskim na stosowanie zredukowanej stawki VAT na importowane dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie i antyki (nie niższej jednak niż 5%). Stawki podatku VAT w państwach Wspólnoty Europejskiej wynoszą od 15% do 25% [*Taxation and Custom Union...*].

W sposób pośredni na liczbę wytworzonych dzieł sztuki wpływa również polityka wydatków budżetowych, w szczególności wydatki dokonywane na rzecz instytucji artystycznych. Podobnie wspieranie artystów w postaci stypendiów fundowanych przez państwo wywiera wpływ na wzrost liczby dzieł, a tym samym pośrednio na wielkość podaży i liczbę obiektów mogących być przedmiotem eksportu. Należy podkreślić, że współcześnie większość państw stosuje narzędzia, mające na celu ograniczenie eksportu dzieł sztuki (traktowanych jako dobra kultury narodowej)¹¹. Podsumowując należy stwierdzić, że określone przez poszczególne państwa ograniczenia o charakterze prawnym i ekonomicznym wpływają na istnienie i charakter powiązań eksportowo-importowych krajów w zakresie przepływu dzieł sztuki.

Analiza wartości eksportu i importu dzieł sztuki między Polską a Wspólnotą Europejską

Państwa należące do Wspólnoty Europejskiej, obok Stanów Zjednoczonych i krajów Dalekiego Wschodu, stanowią najważniejszy kierunek wywozu i przywozu dzieł sztuki¹². W tablicy 1 przedstawiono wartości eksportu i importu dzieł sztuki według nomenklatury CN/PCN w latach 1992-2004 między Polską a „15” krajami Unii Europejskiej¹³. Z kolei wykresy 1 oraz 2 prezentują wartości

¹¹ Szerzej na temat instrumentów polityki celnej stosowanych w zakresie polityki celnej zob.: [O’Keefe, Prott, 1988], [Askerud, Clement, 1997].

¹² Zob. szerzej na temat pozaeuropejskich kierunków eksportu i importu dzieł sztuki: [Białynicka-Birula, 2004b, s. 50-59].

¹³ Polska Scalona Nomenklatura Towarowa Handlu Zagranicznego PCN obowiązuje od 1.01.1994 r. i stanowi rozszerzoną Scaloną Nomenklaturę Towarową Handlu Zagranicznego CN stosowaną w polskiej statystyce handlu zagranicznego od 1.01.1992 r. Sekcja XXI Dział 97 PCN – Dzieła sztuki, przedmioty kolekcjonerskie i antyki – obejmuje pozycje od 9701 do 9706, w których pogrupowane są następujące obiekty: 9701 – obrazy, rysunki i pastel, wykonane wyłącznie ręcznie (...); 9702 – oryginalne ryciny, sztychy i litografie; 9703 – oryginalne rzeźby i posągi z wszelkich materiałów; 9705 – zbiory zoologiczne, botaniczne, mineralogiczne, anatomiczne, przedmioty; kolek-

eksportu i importu dzieł sztuki do „15” krajów Wspólnoty Europejskiej na tle eksportu dzieł sztuki ogółem w analizowanym okresie.

Tablica 1

Wartości eksportu i importu dzieł sztuki według CN/PCN w latach 1992-2004

Rok	Eksport			Import			Relacja eksportu do importu	
	ogółem tys. \$	do „15” UE tys. \$	udział %	ogółem tys. \$	z „15” UE w tys. \$	udział %	ogółem	„15”UE
1992	17670	11877	67,22	11822	10410	88,06	1,49	1,14
1993	4106	3521	85,75	4085	1980	48,47	1,01	1,78
1994	7156	5206	72,75	2175	1630	74,94	3,29	3,19
1995	7160	5826	81,37	2400	1800	75,00	2,98	3,24
1996	60421	6509	10,77	2521	1961	77,79	23,97	3,32
1997	200693	187398	93,38	4092	3308	80,84	49,05	56,65
1998	14896	10440	70,09	6418	3984	62,08	2,32	2,62
1999	14874	9152	61,53	13204	7312	55,38	1,13	1,25
2000	12470	7113	57,04	15556	8243	52,99	0,80	0,86
2001	7372	5497	74,57	6676	4856	72,74	1,10	1,13
2002	8433	5906	70,03	9372	6223	66,40	0,90	0,95
2003	21440	5511	25,70	7304	4738	64,87	2,90	1,16
2004	24371	11078	45,45	5505	3980	72,30	4,43	2,78

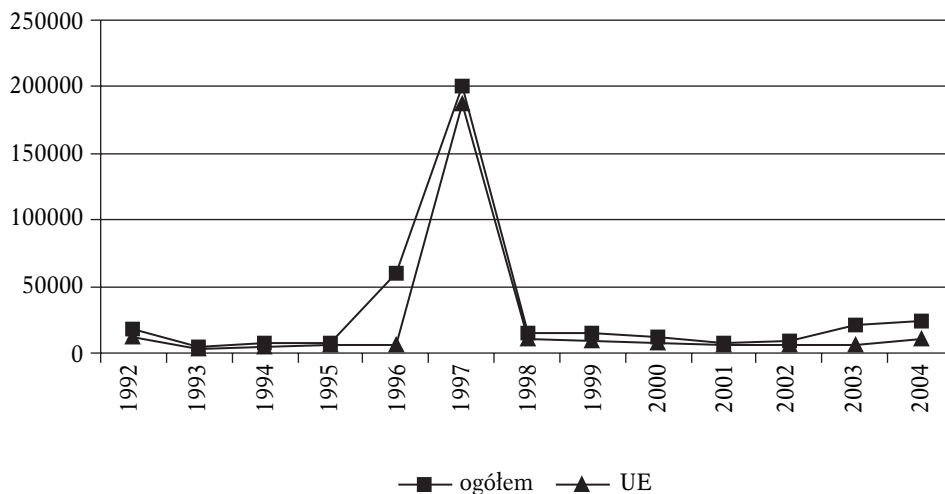
Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Eksport dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Wspólnoty Europejskiej w latach 1992-2004 charakteryzował się dużą dynamiką zmian. W 1992 r. wynosił ponad 11,8 mln \$, po czym nastąpił gwałtowny spadek w 1993 r. do poziomu 3,5 mln \$. W latach 1994-1996 wartość wywożonych dzieł sztuki z Polski do Unii Europejskiej kształtowała się na poziomie 5,2-6,5 mln \$. Najwyższy poziom eksportu w analizowanym okresie odnotowano w 1997 r. – 187, 4 mln \$. W latach 1998-2003 nastąpiła spadkowa tendencja wartości wywożonych dzieł z poziomu 10,4 mln \$ do 5,5 mln \$, po czym w 2004 r. eksport ponownie osiągnął poziom 11 mln \$. Biorąc pod uwagę wartości importu dzieł sztuki z „15” krajów Wspólnoty Europejskiej do Polski należy zauważyć, że były one niższe w porównaniu z wartościami eksportu. W 1992 r. import wynosił 10,4 mln \$, po czym wyraźnie zmalał kształtując się w latach 1993-1996 na poziomie 1,6-1,9 mln \$, zaś w latach 1997-1998 na poziomie 3,3-3,9 mln \$. W latach 1999-2000 odnotowano najwyższy poziom importu dzieł sztuki w analizowanym

cjonerskie o wartości historycznej, archeologicznej, paleontologicznej, etnograficznej i numizmatycznej; 9706 – antyki liczące ponad 100 lat. Zob. szerzej: [Polska Scalona Nomenklatura..., 1996]. Wartość eksportu podawana jest na bazie FOB, wartość importu na warunkach CIF. Od 1 maja 2004 r. obroty towarowe w handlu zagranicznym prezentowane są według Scalonej Nomenklatury CN, która bazuje na Zharmonizowanym Systemie Oznaczania i Kodowania Towarów HS i obecnie stanowi podstawową klasyfikację towarową w handlu zagranicznym.

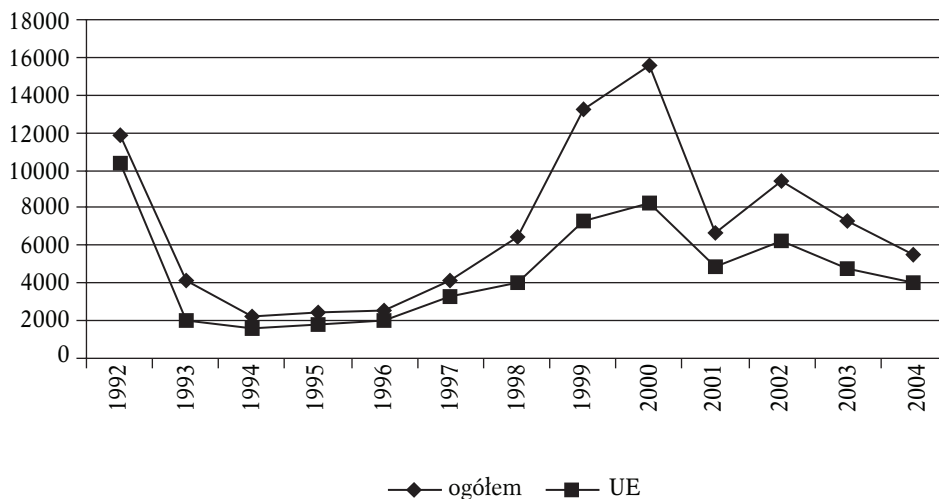
okresie (odpowiednio 7,3 mln \$ oraz 8,2 mln \$). W latach 2001-2004 import kształtował się na poziomie 3,9-6,2 mln \$ i odznaczał się tendencją spadkową.

Rysunek 1. Eksport dzieł sztuki ogółem oraz eksport dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Wspólnoty Europejskiej w tys. \$ w latach 1992-2004

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Rysunek 2. Import dzieł sztuki ogółem oraz import dzieł sztuki z „15” krajów Wspólnoty Europejskiej do Polski w tys. \$ w latach 1992-2004

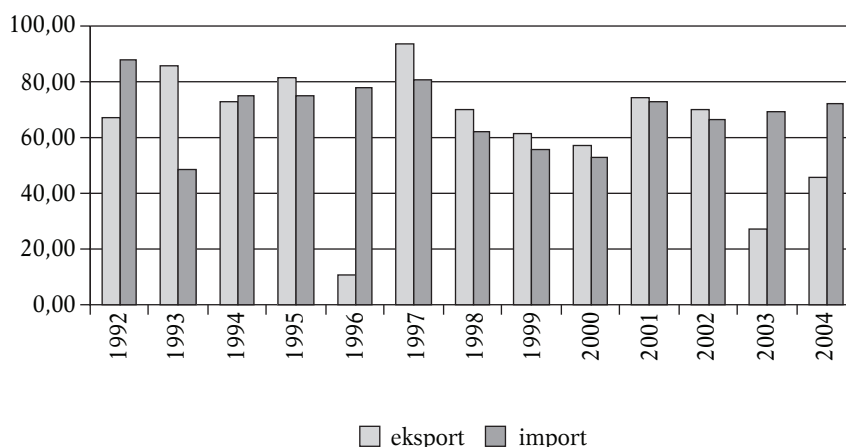
Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Analizując dane w ujęciu czasowym należy stwierdzić, iż ogólne tendencje zmian wartości eksportu i importu do „15” krajów Wspólnoty oraz eksportu i importu ogółem są zbieżne. W analizowanym okresie odnotowano bowiem w obydwu przypadkach dynamiczny wzrost poziomu eksportu w 1997 r.

(wykres 1) oraz wzrost importu w 1992 r., 1999 r. oraz 2000 r. (wykres 2). Wyjątek stanowi 1996 r., kiedy to eksport do krajów Wspólnoty nie wzrósł tak gwałtownie, jak eksport dzieł sztuki ogółem.

Udział eksportu dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Unii Europejskiej w ogólnym eksporcie tych obiektów stanowił w omawianym okresie od 57% do 93%. Wyjątki dotyczą lat 1996 (10,7%), 2003 (25,7%), 2004 (45,4%). Z kolei udział importu dzieł sztuki z „15” krajów Unii Europejskiej do Polski w ogólnym imporcie tych obiektów mieścił się w przedziale od 48% do 88%. Rysunek 3 prezentuje udział eksportu i importu dzieł sztuki do „15” krajów UE w eksporcie i imporcie dzieł sztuki ogółem w latach 1992-2004.

Rysunek 3. Udział % eksportu i importu dzieł sztuki do „15” krajów UE w eksporcie/imporcie dzieł sztuki ogółem w latach 1992-2004

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Porównanie eksportu i importu dzieł sztuki ogółem w kolejnych latach okresu 1992-2004 pozwala na wysunięcie wniosku o przewadze wartości wywozu omawianych obiektów nad wartością ich przywozu do kraju. Szczególnie duża rozpiętość miała miejsce w latach 1996-1997 (odpowiednio 24 i 49 razy eksport przewyższał import). Import był nieznacznie wyższy niż eksport w roku 2000 i 2002. Relacja wartości eksportu do importu dla Polski i „15” krajów UE z reguły przyjmuje wartości powyższej 1, co wskazuje na przewagę wywozu nad przywozem dzieł sztuki w odniesieniu do rozważanej grupy krajów. Przewaga wartości eksportu jest szczególnie widoczna w 1997 r. (56-krotna). Z kolei import przewyższał eksport w roku 2000 i 2002.

Udział wybranych krajów Wspólnoty Europejskiej w polskim eksporcie i imporcie dzieł sztuki

Po omówieniu kształtowania się wartości przepływów oraz udziału Wspólnoty Europejskiej ogółem w wymianie dzieł sztuki z Polską, przedstawiona zostanie

kwestia udziału wybranych krajów członkowskich UE w eksporcie i imporcie dzieł sztuki. W tabelicy 2 zestawiono kraje Unii Europejskiej posiadające największy udział w polskim eksporcie i imporcie (według sekcji CN/PCN) dzieł sztuki w latach 1992-2004.

Tabela 2

Eksport i import dzieł sztuki (wg sekcji CN/PCN) w Polsce według krajów UE w latach 1992-2004

Rok	Eksport			Import		
	kierunek	tys. \$	% UE	kierunek	tys. \$	% UE
1992	Francja	8368	70,46	Niemcy	6752	64,86
	Niemcy	2466	20,76	Holandia	2937	28,21
	Austria	657	5,53	Francja	297	2,85
1993	Niemcy	1856	52,71	Niemcy	987	49,85
	Włochy	860	24,42	Włochy	526	26,57
	Holandia	400	11,36	W. Brytania	116	5,86
1994	Niemcy	2578	49,52	Niemcy	829	50,86
	Francja	965	18,54	W. Brytania	356	21,84
	Włochy	504	9,68	Francja	232	14,23
1995	Niemcy	3606	61,89	Niemcy	1012	56,22
	Holandia	588	10,09	Włochy	287	15,94
	Włochy	564	9,68	W. Brytania	232	12,89
1997	Niemcy	179095	95,57	b.d.	b.d.	b.d.
	Francja	3324	1,77			
	Szwecja	1787	0,95			
1998	Niemcy	6226	59,64	W. Brytania	1525	38,28
	Francja	1500	14,37	Niemcy	1162	29,17
	Włochy	960	9,20	Francja	700	17,57
1999	Niemcy	5219	57,03	W. Brytania	3084	42,18
	Belgia	1036	11,32	Niemcy	1678	22,95
	Włochy	783	8,56	Francja	1478	20,21
2000	Niemcy	4991	70,17	Niemcy	2633	31,94
	Włochy	522	7,34	Francja	2067	25,07
	Francja	420	5,90	Austria	1694	20,55
2001	Niemcy	3800	69,13	Niemcy	2364	48,68
	Holandia	536	9,75	Francja	878	18,08
	Francja	495	9,00	W. Brytania	612	12,60
2002	Niemcy	3917	66,32	Niemcy	2144	34,45
	Włochy	656	11,11	Francja	2069	33,25
	Holandia	527	8,92	Włochy	757	12,16
2003	Niemcy	3649	66,21	Niemcy	2366	49,93
	Holandia	741	13,44	W. Brytania	801	16,90
	Francja	290	5,26	Francja	514	10,85
2004	Holandia	6821	61,57	Niemcy	1840	36,39
	Niemcy	4119	37,18	W. Brytania	791	15,64
	Belgia	861	7,77	Francja	560	14,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Mając na względzie dane zawarte w tablicy 2 należy stwierdzić, że w analizowanym okresie 1992-2004 kierunki eksportu i importu dzieł sztuki nie uległy zmianie. Przeprowadzona analiza wskazuje na silną koncentrację przepływów dzieł sztuki między Polską a kilkoma państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej. Począwszy od 1992 r., największy udział w wymianie dzieł sztuki z Polską posiadają następujące państwa: Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Włochy. Warto podkreślić, że wymieniona grupa krajów jest nie tylko najważniejszym kierunkiem eksportu dzieł sztuki z Polski, lecz również posiada największy udział w imporcie tych dóbr do Polski – przepływy następują w obydwu kierunkach. Wymienione kierunki eksportu i importu dzieł sztuki nie są kwestią przypadku. Wielka Brytania, Francja, Włochy i Niemcy to centra handlu dziełami sztuki o międzynarodowej randze – ich udział w światowej wartości obrotów na rynku sztuki szacuje się na ponad 40%¹⁴. Oprócz nich na międzynarodowej arenie istotną rolę, spośród państw Wspólnoty Europejskiej, odgrywa Holandia, Austria, Dania, Belgia i Szwecja¹⁵. Podsumowując należy stwierdzić, że przepływ dzieł sztuki między Polską a państwami Wspólnoty Europejskiej następuje przede wszystkim w kierunku ośrodków, w których koncentruje się handel dziełami sztuki, z wyraźną marginalizacją pozostałych krajów UE.

Udział sektora prywatnego w wymianie dzieł sztuki między Polską a Wspólnotą Europejską

Kolejnym rozważanym w niniejszym artykule zagadnieniem będzie udział sektora prywatnego w wymianie dzieł sztuki między Polską a „15” krajami Wspólnoty Europejskiej. Wartości eksportu i importu dzieł sztuki dokonywanego przez sektor prywatny obrazuje tablica 3¹⁶.

W omawianym okresie udział sektora prywatnego w eksporcie dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Wspólnoty Europejskiej z reguły przekracza 75%. Wyjątek stanowi 1992 r. (17,49%) oraz 1997 r. (3,77%). Mając na względzie, że zarówno w 1992 r., jak i w 1997 r. nastąpił dynamiczny wzrost eksportu dzieł sztuki ogółem, należy odnotować, że był on spowodowany wywozem dzieł dokonywanym przez sektor publiczny. Udział sektora prywatnego w imporcie dzieł sztuki z krajów Wspólnoty Europejskiej jest z reguły wyższy od 58% (z wyjątkiem 1992 r. -9,08% oraz 1999 r. -36,3%). Dynamiczny wzrost importu dzieł sztuki ogółem w 1999 r. był wynikiem działalności sektora prywatnego tylko w 36,3%.

¹⁴ Największy udział w rynku w 2003 r. miały Stany Zjednoczone (41,6%), następnie Wielka Brytania (28%), Francja (9,3%), Włochy (3,7%), Niemcy (3,4%), Holandia, Australia, Szwajcaria, Szwecja, Hongkong. Szerzej na temat światowego rynku dzieł sztuki zob.: [Białynicka-Birula (w druku b)].

¹⁵ Szerzej na temat rynku dzieł sztuki w Unii Europejskiej zob.: [Białynicka-Birula, 2005b].

¹⁶ Informacje na temat udziału sektora prywatnego w eksporcie i imporcie dzieł sztuki do wszystkich krajów można znaleźć w pracy: [Białynicka-Birula, 2004b, s. 50-59].

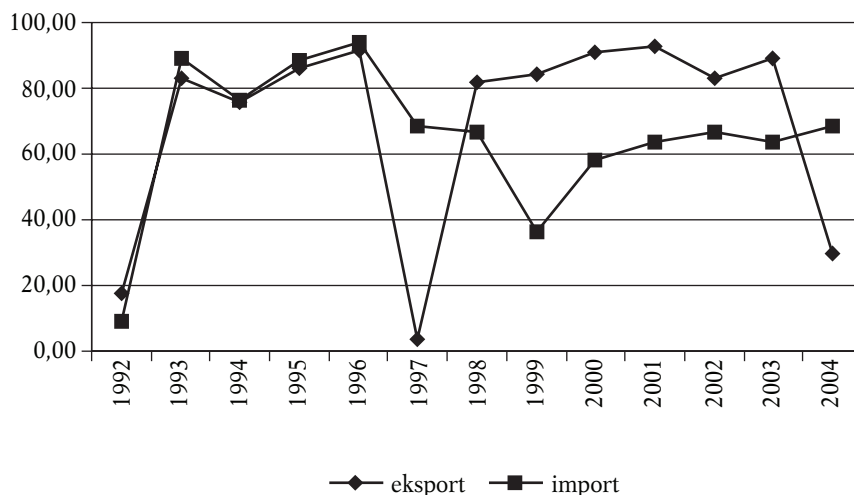
Tablica 3

**Udział sektora prywatnego w eksporcie i imporcie dzieł sztuki między Polską a krajami UE
w latach 1992-2004**

Rok	Eksport do krajów „15”		Import z krajów „15”		Relacja eksportu do importu dla sektora prywatnego
	sektor prywatny w tys. \$	udział sektora prywatnego %	sektor prywatny w tys. \$	udział sektora prywatnego %	
1992	2077	17,49	945	9,08	2,20
1993	2928	83,16	1760	88,89	1,66
1994	3939	75,66	1247	76,50	3,16
1995	5016	86,10	1593	88,50	3,15
1996	5942	91,29	1839	93,78	3,23
1997	7072	3,77	2272	68,68	3,11
1998	8512	81,53	2648	66,46	3,21
1999	7688	84,00	2654	36,30	2,90
2000	6467	90,92	4783	58,02	1,35
2001	5098	92,74	3089	63,61	1,65
2002	4891	82,81	4152	66,72	1,18
2003	4913	89,15	3028	63,91	1,62
2004	3260	29,42	2728	68,54	1,19

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

**Rysunek 3. Udział % sektora prywatnego w eksporcie i imporcie dzieł sztuki między
Polską a krajami UE w latach 1992-2004**

Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych handlu zagranicznego GUS

Biorąc pod uwagę relację między wartością eksportu i importu dla sektora prywatnego należy odnotować, że w okresie 1992-2004 występuje przewaga wywozu dzieł sztuki z Polski do państw UE nad ich przywozem do kraju. Na początku ana-

lizowanego okresu jest ona dwukrotna, następnie w latach 1994-1999 utrzymuje się na poziomie około 3:1, zaś po 2000 r. dysproporcja między wartością wywozu i wwozu dzieł sztuki wyraźnie maleje, kształtując się na poziomie 1,18-1,65.

Podsumowanie

W artykule została przeprowadzona analiza przepływów dzieł sztuki między Polską a „15” krajami Wspólnoty Europejskiej na podstawie danych statystycznych GUS z zakresu handlu zagranicznego. Analiza wartości eksportu i importu dzieł sztuki między Polską a „15” krajami Wspólnoty Europejskiej w latach 1992-2004 wskazuje na dużą dynamikę. Znaczne zmiany w eksporcie i imporcie dzieł sztuki w analizowanym okresie można wyjaśnić w pewnym stopniu „młodością” rynku dzieł sztuki w Polsce. Można przypuszczać, że gwałtowne zmiany, jakim podlegał aukcyjny rynek dzieł sztuki od 1989 r. dotyczyły również jego powiązań eksportowo-importowych z zagranicą. Ponadto analiza wykazała, że ogólne tendencje zmian wartości eksportu i importu dzieł sztuki do „15” krajów Wspólnoty oraz eksportu i importu ogółem są zbieżne. Udział eksportu dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Unii Europejskiej w ogólnym eksporcie tych obiektów stanowił w latach 1992-2004 od 57% do 93%. Z kolei udział importu dzieł sztuki z „15” krajów Unii Europejskiej do Polski w ogólnym imporcie tych obiektów mieścił się w przedziale od 48% do 88%. Znaczny udział państw Wspólnoty Europejskiej w wymianie dzieł sztuki z Polską można wytłumaczyć po części ich geograficzną i kulturową bliskością. Porównanie eksportu i importu dzieł sztuki ogółem w kolejnych latach okresu 1992-2004 pozwala na wysunięcie wniosku o przewadze wartości wywozu omawianych obiektów nad wartością ich przywozu do kraju. Przeprowadzona analiza wskazuje na silną koncentrację przepływów dzieł sztuki między Polską a kilkoma państwami członkowskimi Wspólnoty Europejskiej, z wyraźną marginalizacją pozostałych krajów. Największy udział w wymianie dzieł sztuki z Polską mają następujące państwa: Francja, Niemcy, Wielka Brytania, Włochy. Potwierdza to postawioną we wprowadzeniu tezę o przepływach dzieł sztuki w kierunku państw Wspólnoty o dobrze rozwiniętych rynkach dzieł sztuki. Udział sektora prywatnego w eksporcie dzieł sztuki z Polski do „15” krajów Wspólnoty Europejskiej z reguły przekracza 75%. Z kolei udział sektora prywatnego w imporcie dzieł sztuki jest z reguły wyższy od 58%. Tak więc, przeprowadzona analiza danych potwierdziła znaczny udział sektora prywatnego w handlu zagranicznym dziełami. Warto odnotować, że w omawianym okresie występuje przewaga eksportu nad importem dzieł sztuki dla sektora prywatnego.

Na zakończenie warto odnotować, że podjęta analiza obejmowała okres sprzed przystąpienia Polski do Wspólnoty Europejskiej i może stanowić punkt wyjścia do dalszych analiz o charakterze porównawczym. W przyszłości można będzie określić, w jakim stopniu włączenie Polski w zintegrowane struktury rynku europejskiego wpłynęło na kierunki i wartości przepływów dóbr kultury.

Bibliografia

- Askerud P., Clement E., [1997], *Preventing the Illicit Traffic in Cultural Property. A Recourse Handbook for the Implementation of the 1970 UNESCO Convention*, UNESCO Division of Cultural Heritage, Paris.
- Białynicka-Birula J., [2004a], *Instrumenty oddziaływania na przepływ dzieł sztuki w ramach zintegrowanego rynku Unii Europejskiej*, opracowanie cząstkowe badań statutowych 47/KARiBM/2/04/s/157 [w:] *Modelowanie zachowań podmiotów rynkowych w kontekście wejścia Polski do Unii Europejskiej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.
- Białynicka-Birula J., [2004b], *Eksport i import dzieł sztuki*, „Wiadomości statystyczne” nr 9.
- Białynicka-Birula J., [2005a], *Analiza rynku dzieł sztuki w Unii Europejskiej w układzie czasowo-przestrzennym*, opracowanie cząstkowe badań statutowych 60/KARiBM/2/S/232/2005/S [w:] *Badania postępowania konsumenta na rynku zintegrowanym*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.
- Białynicka-Birula J., [2005b], *Zasady wywozu dzieł sztuki z Polski w kontekście regulacji państw Wspólnoty Europejskiej*, [w:] *Polski konsument i przedsiębiorstwo na jednolitym europejskim rynku*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, s. 381-386.
- Białynicka-Birula J., [2006], *Development of the Art Market in Poland, 1989-2004*, [w:] *Transformation Processes in Poland and Ukraine*, J. Teczek (red.), Cracow University of Economics, Cracow 2006.
- Białynicka-Birula J., (w druku a), *Ochrona narodowych dóbr kultury przed wywozem w krajach Wspólnoty Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie „Prace z zakresu analizy rynku i badań marketingowych”, Kraków.
- Białynicka-Birula J., (w druku b), *Analiza tendencji na światowym rynku dzieł sztuki na przełomie XX i XXI wieku*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie „Prace z zakresu analizy rynku i badań marketingowych”, Kraków.
- Ciechanowiecki A.S., [1997], *Współczesny handel dziełami sztuki*, „Ikonotheka” 12.
- Golka M., [1991], *Rynek sztuki*, Agencja Badawczo-Promocyjna Artia, Poznań.
- Council Regulation (EEC) No. 3911/92 of 9 December 1992 on the export of cultural goods, Official Journal L 395 of 31.12.1992.
- Council Directive on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State, Official Journal L 74 of 27.03.1993.
- Council Directive 2001/38/EC of 5 June 2001, Official Journal L 187 of 10.07.2001.
- Commission Regulation (EEC) No. 752/93 of 30 March 1993 laying down implementing provisions for Council Regulation (EEC) No. 3911/92 on the export of cultural goods, Official Journal L 77 of 31.03.1993.
- Kowalski W., [1993], *Restytucja dzieł sztuki. Studium z dziedziny prawa międzynarodowego*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Krochmal T., [2006], *Problemy ochrony zabytków przed nielegalnym wywozem z kraju*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa.
- O’Keefe P.J., Prott L.V., [1998], *Handbook of National Regulations Concerning the Export of Cultural Property*, UNESCO.
- Polska Scalona Nomenklatura Handlu Zagranicznego PCN*, [1996], GUS, Warszawa.
- Roczniki Statystyczne Handlu Zagranicznego*, [1993-2005], GUS, Warszawa.
- Roczniki branżowe – handel zagraniczny, styczeń–grudzień*, [1992-2004], GUS, Warszawa.
- Rozporządzenie Komisji (EWG) Nr 752/93, z dnia 30 marca 1993 r. ustanawiające przepisy w celu wykonania Rozporządzenia Rady (EWG) Nr 3911/92 w sprawie wywozu dóbr kultury.
- Rozporządzenie Komisji WE Nr 1526/98, z dnia 16 lipca 1998 r. zmieniające rozporządzenie Komisji (EWG) Nr 752/93 ustanawiające przepisy w celu wykonania Rozporządzenia Rady (EWG) Nr 3911/92 w sprawie wywozu dóbr kultury.

Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 656/2004 z dnia 7 kwietnia 2004 r. zmieniające rozporządzenie (EWG) nr 752/93 o wykonaniu Rozporządzenia Rady (EWG) Nr 3911/92 o eksporcie dóbr kultury. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę, Dz.U. z dnia 27 kwietnia 2004 r.

Taxation and Custom Union, Report from the Commission to the Council on the Examination of the impact of the relevant provisions of Council Directive 94/5/Ec on the Competitiveness of the Community art market compared to third countries' art markets.

Ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach z dnia 15 lutego 1962 r., Dz.U. z 1962, Nr 10, poz. 48 z późniejszymi zmianami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568.

THE MOVEMENT OF WORKS OF ART BETWEEN POLAND AND EUROPEAN UNION COUNTRIES IN 1992-2004

S u m m a r y

The paper analyses the exportation and importation of works of art between Poland and the European Union prior to Poland's entry into the bloc on May 1, 2004. The author presents a dynamic analysis of artwork exports and imports data according to Poland's Central Statistical Office (GUS) in 1992-2004. She identifies the main artwork export and import markets in Europe and estimates the share of the private sector in artwork trade. The analysis yields several conclusions. The value of artwork exports and imports between Poland and the EU-15 was characterized by major changes. EU countries accounted for a high percentage of Poland's artwork trade in 1992-2004. This applies to both exports and imports. In the analyzed period, the value of Polish artwork exports was higher than the value of imports. Moreover, the analysis revealed that the movement of artwork between Poland and the EU was strongly concentrated in the case of several countries, with a clear marginalization of the remaining member states. France, Germany, Britain and Italy had the greatest share in Poland's artwork trade. The share of the private sector in artwork trade was considerable, exceeding 75 percent in exports and 58 percent in imports.